„RĂZBOI FĂRĂ ARMATĂ”. GENERALUL EDUARD FISCHER ÎNTRE DATORIE ŞI BUCOVINALGIE

CAROL-ALEXANDRU MOHR

“War without Army”. General Eduard Fischer between Duty and Bukovinalgia

(*Abstract*)[*]

This study is, in a way, a continuation of our work published in the previous issue of “Analele Bucovinei”. In that paper, we referred to the usefulness of applying the system of normality – objectivity – multiperspectivity in the evaluation of historical narratives and historiographical writings, referring to the image of the Bukovinian general Eduard Fischer. Now we intend to present some aspects regarding a factor that generates subjectivity in the writing of memories or historical analysis about Bukovina. We called this factor the *bucovinalgia*. In order to exemplify it, we will use a text written by Eduard Fischer.

Keywords: Bukovina, Eduard Fischer, memoires, homeland, Heimat, Vaterland.

Bucovinalgie, Heimat şi Vaterland

Ţinem să precizăm că, prin prezenta lucrare, nu urmărim să dăm un răspuns categoric la întrebarea „cine a fost generalul Eduard Fischer?”. Nu ne propunem să intrăm în polemică cu autorii care i-au pus eticheta de „călău” şi nici să legitimăm veracitatea scrierilor din trecut, în care acesta este prezentat drept „erou” ale cărui fapte de arme încă nu au fost conştientizate „în toată măreţia” lor de către contemporani. Mai mult, vom încerca să explicăm ce l-a determinat pe Fischer să-şi scrie memoriile şi în ce măsură aspectele relatate de el în memorii corespund realităţii.

Utilizarea „necuvântului” „bucovinalgie” în titlul lucrării ar impune definirea acestuia, adică formularea unui răspuns la întrebarea „ce este bucovinalgia?”. Ne vine greu să răspundem de la început la întrebare[1], fără a face nişte remarci

[*] Traducere: Harieta Mareci-Sabol.

[1] Nu am întâlnit „bucovinalgie” nici ca lexem în dicţionar şi nici ca item în vreun text tipărit sau pe suport electronic.

Analele Bucovinei, **XXVII**, *1* (54), p. 227–244, Rădăuţi – Bucureşti, 2020

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

preliminare. Mai uşor ne este să spunem ce anume a suscitat elaborarea acestui „necuvânt". Am creat termenul pentru a denumi o anumită stare emoțional-intelectuală, ale cărei caracteristici esențiale şi necesare încă nu le-am identificat în întregime. De aici şi imposibilitatea formulării unei definiții concludente. Denumirea „bucovinalgie" s-a născut din reticența noastră în privința etichetării – pe baza unei argumentări mai mult sau mai puțin documentate, dar întotdeauna incomplete – a unor oameni drept „călăi" sau „eroi", doar în scopul provocării, prin mijloace retorice sau literare, a unor reacții emotive. După cum susține Paul Ricoeur, „niciodată viziunea nu e destul de cuprinzătoare atunci când se prospectează imperiul violenței. […] O anatomie a războiului are nevoie de sarcina mai vastă a unei fiziologii a violenței!"[2] Fiziologia violenței pe timp de război diferă de cea pe timp de pace. Conştiința umană condamnă întotdeauna violența. Dar sancționarea violenței nu se face, din păcate, pe baza unor criterii etice, ci în funcție de normele juridice impuse de stat. Pe timp de război, statul legitimează anumite categorii de violență şi abuz. Dacă actele de hiperviolență sunt legitimate de stat şi servesc interesului statului (beligerant), atunci cei care le comit sunt, de regulă, recompensați, mulți dintre ei dobândind imaginea de erou. Deşi etichetarea drept „erou" sau „călău" a unei persoane sau personalități care s-a manifestat hiper-activ şi/sau eficient în timpul unor acțiuni beligerante ni se pare neadecvată, nu vom combate acest aspect, etichetându-i, la rândul nostru, pe autorii acestor etichetări drept naționalişti, protocronişti, tradiționalişti sau, dimpotrivă, imperia-lişti. Pornim de la premisa că istoricii şi literații, atât cei care văd în Fischer un călău, cât şi cei care văd în el un erou, au fost de bună credință, chiar dacă au susținut idei care, în prezent, se dovedesc a fi greşite. Considerăm că istoricii actuali nu ar trebui să se poziționeze de o parte sau alta a baricadei, ci să cerceteze cauzele care i-au determinat pe aceşti autori să vadă în generalul-maior Eduard Fischer numai călăul sau numai eroul şi să constate ceea ce este corect în scrierile lor, căci nicio teorie nu este pe deplin greşită; fiecare conține măcar o fărâmă de adevăr.

Aşa cum am arătat în altă lucrare[3], un prim pas în descrierea obiectivă a activității lui Fischer ar fi, poate, ieşirea din dihotomia „sau erou, sau călău" şi adoptarea ambivalenței „şi erou, şi călău". Această ambivalență dispune la auto-reflecție şi introspecție, autorii putându-se întreba: „cum aş fi procedat eu în locul lui Fischer, într-o situație sau alta?".

Noi, în urma documentării necesare pentru efectuarea traducerii memoriilor lui Eduard Fischer, încă nu am reuşit să ne anihilăm propria subiectivitate pentru a putea identifica pe deplin şi descrie ştiințific întreg setul de cauze, primare sau secundare, ale polarizării călău-erou. Ştim însă că una din cauzele principale ale

[2] Paul Ricoeur, *Istorie şi adevăr*, Bucureşti, Anastasia CEU Press, 1996, p. 259.

[3] Vezi Carol-Alexandru Mohr, „Normalitate, obiectivitate, multiperspectivitate în narațiunile istorice, cu referințe la imaginea generalului Eduard Fischer", în „Analele Bucovinei", Rădăuți – Bucureşti, anul XXVI, nr. 2 (53), 2019, pp. 571–593.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

acestei polarizări este starea emoțional-intelectuală pe care am denumit-o bucovinalgie. Aceasta a produs efecte nu numai asupra imaginii lui Eduard Fischer, ci a determinat, în mare parte, şi divergenţa de opinii istoriografice referitoare la identitatea bucovineană. Sentimentul nostru este că din bucovinalgie s-a născut şi conceptul virtual de „homo bucovinensis”, care s-a răspândit viral în scrierile despre Bucovina. Indiferent de originea lor etnică, marea majoritate a celor care au scris sau scriu despre Bucovina, chiar şi cei naţionalişti (fie ei români, ucraineni, germani), o asociază cu concepte cum ar fi: multiculturalitate, ospitalitate, deplină înţelegere, toleranţă interetnică şi interconfesională etc., în ciuda faptului că descriu cât de multă durere, suferinţă şi nedreptate au produs conaţionalilor lor alte etnii conlocuitoare din Bucovina. Acest paradox nu poate avea altă cauză decât o confuză stare emoţional-intelectuală, cauzată, poate, de un dezechilibru între „sinele” (înnăscut şi inconştient), „supraeul” (constând din limba, normele sociale şi morale imprimate în psihic încă din prima copilărie) şi „eul” (componenta psihicului care mediază între „eu” şi „supraeu”) indivizilor scriitori despre Bucovina[4].

Când se analizează lucrările istoriografice despre Bucovina, chiar fără a se cunoaşte numele autorului, în cele mai multe situaţii se poate constata dacă autorul este român, ucrainean, german, evreu etc.

Dacă avem în vedere aspectele freudiene cu privire la modelul structural al psihicului, există o similitudine (dar nu o echivalenţă) între intensiunea noţiunilor bucovinalgie şi nostalgie. Nostalgia este un sentiment provocat, printre altele, de dorinţa de a revedea un loc îndrăgit sau de a vedea pentru prima dată un loc, o regiune, o ţară, care datorită influenţei mediului (familial, lingvistic, cultural, social) are o amprentă puternică în supraeul unui individ. Însă nostalgia poate avea drept cauză şi dorinţa de a retrăi episoade ale vieţii trecute sau de a trăi anumite scene sau acţiuni despre care individul a auzit că s-ar fi întâmplat în locul natal al ascendenţilor săi sau – pur şi simplu – undeva, cândva. Din punct de vedere noţional, putem considera bucovinalgia un hiponim al nostalgiei, dar trebuie obligatoriu avut în vedere că bucovinalgia nu este nicidecum un concept unitar şi nici uniform, în ciuda faptului că marea majoritate a bucovinalgicilor, istorici sau nu, se referă la *Homo bucovinensis*, la ospitalitatea bucovineană, la toleranţa interetnică etc., indiferent la ce concluzie ajung în privinţa „forţelor motrice” care au stimulat prosperitatea (economică, socială, culturală) în Bucovina.

Niciun om nu percepe realitatea aşa cum este, ci prin anumite filtre care îl determină să clasifice faptele trăite în viaţa proprie şi evenimentele istorice în importante sau neimportante, relevante sau nerelevante. Pe parcursul vieţii, omul reierarhizează relevanţa trăirilor proprii şi a evenimentelor despre care a citit sau a auzit. Bucovinalgia este o formă specială de nostalgie, care are drept cauză fapte specifice ce au avut loc în spaţiul (cultural, geografic) Bucovina.

[4] Utilizăm noţiunile „sine”, „eu” şi „supraeu” în sensul definit de Sigmund Freud. Vezi: Sigmund Freud, *Das Ich und das Es*, în *Studienausgabe*, Band 3: *Psychologie des Unbewußten*, Frankfurt/M., Fischer Verlag, 1975.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Ca genuri ale unui sistem, am putea numi: bucovinalgia românească, ucraineană, evreiască sau germană, chiar şi cea poloneză. Fiecare din aceste genuri are, la rândul lui, specii mai mult sau mai puţin reprezentate în scrieri istorice, literare sau de altă natură. Există, de exemplu, o bucovinalgie al cărei obiect este Ducatul Bucovinei, manifestată, în special, de autori neromâni şi neucraineni. Există şi bucovinalgie bazată pe evenimentele perioadei interbelice, a cărei măreţie o scot în evidenţă istoricii români. Chiar dacă Republica Socialistă România şi Uniunea Sovietică (respectiv Republica Sovietică Socialistă Ucraina) nu au agreat oficial conceptul Bucovina, există şi bucovinalgici care preamăresc această regiune tocmai datorită amintirilor individuale şi percepţiei modului în care au trăit în perioada comunistă.

Din păcate, nu suntem în stare să prezentăm în acest studiu o taxonomie completă a noţiunii de bucovinalgie, cu genuri, subgenuri, specii şi subspecii, care să reflecte o sistematică similară celei create de Carl von Linne, părintele taxonomiei în botanică şi zoologie. Ne exprimăm, totuşi, speranţa că specialiştii şi experţii în ştiinţele culturale (care, în opinia noastră, sunt încă impropriu denumite ştiinţe umaniste), de exemplu, istoricii, filologii şi confraţii noştri lingvişti, vor înţelege utilitatea fundamentării în orice disciplină sau ştiinţă culturală a unei asemenea taxonomii.

În absenţa unei taxonomii care ar trebui să fie definitorie şi riguroasă pentru metodologia cercetării, nu ne rămâne decât să expunem încă un motiv care a suscitat crearea conceptului de bucovinalgie. Acesta a fost dorinţa noastră de a ne clarifica în privinţa conţinutului şi sferei noţiunii de patrie. Pentru demersul nostru cognitiv, nu putem lua în considerare definiţiile lexemului patrie, în ciuda polisemiei explicate în lucrări lexicografice reprezentative.

Mai eficace şi adecvată ni se pare diferenţierea conceptului de patrie în tezaurul limbii germane, şi anume luarea în considerare a câmpurilor semantice ale cuvintelor „Heimat” şi „Vaterland”. Cuvântul german Heimat se referă, în primul rând, la o relaţie dintre un individ uman şi un teritoriu (regiune sau chiar localitate) în care acesta eventual s-a născut, dar în care, în mod cert, a trăit primele experienţe de viaţă care i-au determinat prima limbă în care a comunicat, caracterul şi modul de a vedea şi înţelege lumea. Faţă de acest mediu, individul uman va păstra, pe durata întregii sale vieţi, în mod conştient sau nu, un anumit tip de afectivitate. Prin urmare, omul, scriitor de literatură sau de istorie, poate fi suferind de bucovinalgie, chiar fără să îşi dea seama. Conceptul de patrie ca Vaterland, înseamnă altceva. Substantivul compus Vaterland este format din determinatul Land (ţară) şi determinativul Vater (tată). Vaterland este ţara în care trăieşte naţiunea din care faci sau simţi că faci parte. Atât Vaterland, cât şi naţiune sunt constructe imaginare. În spaţiul germanofon, aceste constructe au fost sacralizate începând cu sfârşitul secolului al XVII-lea. Bărbaţilor li se cerea ca, la nevoie, să-şi jertfească viaţa pentru Vaterland. Moartea soldaţilor pentru patrie era glorificată.

În mod firesc, locuitorii Bucovinei, care aparţineau diverselor etnii, se raportau diferit la Heimat şi la Vaterland. Heimat era Bucovina, dar care era

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Vaterland? Cei mai vulnerabili la virusul bucovinalgie erau şi sunt cei care la nivel emoțional sau rațional nu pot face o distincție clară între ceea ce simt pentru şi gândesc despre Heimat sau Vaterland. Nu numai cei care au scris despre Fischer au fost bucovinalgici, ci însuşi autorul Fischer este profund infestat de bucovinalgie. Ne propunem, pe viitor, să facem un studiu al bucovinalgiei lui Fischer printr-o analiză lingvistică a uzului cuvintelor Heimat şi Vaterland în scrierile sale. Deocamdată, nu putem afirma cu certitudine altceva decât că Fischer era legat emoțional de Heimat prin bucovinalgie şi de Vaterland prin datorie. Doar aşa, prin metode lingvistice, avem, poate, şansa să determinăm în ce măsură, în timpul Primului Război Mondial, Bucovina a acționat pentru Monarhie ca un *pars pro toto*. Cert este însă că Monarhia nu a acționat, în raportul cu Bucovina, după principiul *totum pro parte.*

Memoriile şi valoarea documentară a acestora

Memoriile sunt însemnări cu privire la evenimente care au avut loc în timpul vieții autorului. Spre deosebire de autobiografii şi jurnale, în care autorii îşi prezintă, mai mult sau mai puțin subiectiv, drumul vieții sau drumul unor perioade din viață, în memorii, autorii pun accent pe rolul lor social (de exemplu, ca politician, purtător al unei funcții etc.). Dacă în autobiografii autorii descriu faze ale transformării lor identitare[5], în memorii, ei se prezintă drept indivizi cu o identitate consolidată, conştienți de poziția şi de rolul lor social[6]. Atât memoriile, cât şi autobiografiile se raportează în moduri specifice la realități istorice şi, prin aceasta, intră în categoria textelor referențiale. Valoarea de referențialitate este cu atât mai mare cu cât inerenta subiectivitate a autorului este mai mică. Nimeni nu poate să se debaraseze de percepțiile sale subiective. Doar în cazul jurnalelor, scrise fără intenția apriorică de a fi publicate, putem, poate, presupune că abaterile de la realitate sunt datorate doar necunoaşterii sau subiectivității involuntare. În cazul autobiografiilor şi memoriilor, intervine în plus şi autocenzura. Astfel, există întotdeauna diferențe între autor – ca persoană reală – şi imaginea sa, reflectată în autobiografii sau memorii. Decizia oamenilor de a scrie autobiografii sau memorii este determinată de o anumită dispoziție psihică şi de anumite evenimente trecute. Totdeauna, autorii au intenții proprii şi urmăresc un anumit scop. Scrierile autobiografice devin utilizabile ca documente istorice doar după ce au fost identificate aceste intenții şi scopuri. Aprecierea credibilității acestor scrieri şi pronunțarea unui verdict istoric cu privire la autor nu sunt posibile fără luarea în considerare a altor documente şi a punctelor de vedere exprimate de cei care l-au cunoscut pe autor.

Întrucât nu am avut posibilitatea să consultăm suficiente documente şi surse credibile, nu avem curajul manifestat de alții în calificarea lui Fischer. Ne vom

[5] De exemplu, Augustin în *Confessiones*.
[6] De exemplu, feldmareşalul Franz Conrad von Hötzendorf.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

limita doar la a formula o ipoteză cu privire la ceea ce l-a determinat să-şi scrie memoriile. În lucrarea noastră amintită mai sus, am prezentat poziţiile extreme referitoare la Fischer, pe care am fost în stare să le identificam în activitatea noastră de documentare, şi anume: interpelarea deputatului Aurel Morariu (Partidul Democrat al Unirii, circumscripţia Storojineţ, judeţul Storojineţ, prezentată în şedinţa A. D. din 4 februarie 1920, pe marginea despăgubirilor de război şi a acţiunilor generalului Eduard Fischer[7]) şi „Introducerea" la memoriile generalului Eduard Fischer, scrisă de Emil Seeliger[8]. Prima lucrare, o cuvântare rostită în Parlamentul României Mari, este, poate. cea mai macabră prezentare a activităţii lui Eduard Fischer. A doua este o lucrare glorificatoare, scrisă într-un registru specific grecilor care îşi lăudau marii eroi, apărători ai civilizaţiei.

În precedenta lucrare, am inclus introducerea scrisă de Emil Seeliger la memoriile lui Eduard Fischer deoarece am considerat textul ca fiind relevant pentru argumentarea tezei noastre cu privire la aplicarea sistemului normalitate – obiectivitate – multiperspectivitate în istoriografie. Pentru prezenta lucrare, am extras şi am tradus din memoriile lui Fischer capitolul „Cel mai bun agent. Un «Raport» şi soarta acestuia", având convingerea că această parte a memoriilor este importantă pentru ilustrarea motivului care l-a determinat pe Fischer să-şi scrie memoriile. Din text, rezultă unele din marile greşeli comise de comandamentele şi comandanţii eşaloanelor superioare ale forţelor austriece, la începutul războiului. Sunt prezentate, deşi voalat, greşeli comise de feldmareşalul Conrad von Hötzendorf, şeful Marelui Stat Major. Conrad von Hötzendorf şi-a scris şi el memoriile. Acestea cuprind patru volume de circa o mie de pagini fiecare[9]. În memoriile sale, Franz Conrad von Hötzendorf a încercat să-şi justifice acţiunile. În primă fază, a avut succes, căci în Republica Austria, cultivarea prestigiului armatei cezaro-crăieşti era privită ca act patriotic. În anul 1935, deci în perioada austrofascismului, a fost chiar promulgată o lege cu privire la protecţia prestigiului Austriei. Această lege dădea dreptul Cancelariei Federale să interzică publicarea unor afirmaţii sau imagini cu caracter denigrator despre Austria sau despre personalităţi prestigioase din timpul Monarhiei.

Poate că şi din acest motiv s-a scris preponderent laudativ despre Conrad von Hötzendorf. În prezent, însă, au apărut mai multe lucrări care îi contestă competenţa[10]. Un autor ajunge chiar la concluzia că feldmareşalul Conrad voia să obţină succes în război pentru a se putea căsători, în ciuda convenienţelor sociale şi

[7] Rodica Iaţencu, Marian Olaru, *Bucovineni în Parlamentul României Mari. Adunarea Deputaţilor, sesiunea 1919–1920* (II), în „Analele Bucovinei", anul XX, nr. 1 (40), 2013, pp. 44– 65.

[8] General Eduard Fischer, *Krieg ohne Heer*, Wien, Militarwissenschaftl. Verlag GM. Franz Schubert, 1935, p. V–XXII.

[9] Franz Conrad von Hötzendorf, *Aus meiner Dienstzeit 1906–1918*, Wien, Rikola Verlag, Wien u. a., 1921–1925.

[10] Wolfram Dornik, *Des Kaisers Falke: Wirken und Nach-Wirken von Franz Conrad von Hötzendorf*, 2., korr. Auflage, Veröffentlichungen des Ludwig-Boltzmann-Institutes für Kriegsfolgen-Forschung, Graz – Wien – Klagenfurt, Studien Verlag, 2013; Dieter Hackl, *Der Offensivgeist des Conrad von Hötzendorf*; http://othes.univie.ac.at/5212/ (15.12.2019).

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

religioase de la acea dată, cu mult iubita lui Gina[11]. Ne propunem ca într-o viitoare lucrare să analizăm comparativ actele relevante pentru soarta războiului ale generalului Eduard Fischer (apărătorul Bucovinei) şi ale feldmareşalului Conrad von Hötzendorf, şeful Marelui Stat Major al tuturor forțelor armatei cezaro-crăieşti.

Bundesgesetzblatt

für den Bundesstaat Österreich

214. Bundesgesetz zum Schutze des Ansehens Österreichs.

Auf Grund des Artikels III, Absatz 2, des Bundesverfassungsgesetzes über außerordentliche Maßnahmen im Bereich der Verfassung, B. G. Bl. I Nr. 255/34, hat die Bundesregierung beschlossen:

§ 1. (1) Enthält ein Druckwerk über Begebenheiten aus der Geschichte Österreichs Behauptungen oder bildliche Darstellungen, die sich als Beschimpfung, Verspottung oder wegen ihrer Wahrheitswidrigkeit als Schmähung Österreichs darstellen, oder eine Verunglimpfung des Andenkens einer verstorbenen Person, die wegen ihrer Verdienste um Österreich berühmt ist, so kann das Bundeskanzleramt die Verbreitung dieses Druckwerkes verbieten. Wird eine Nummer eines Lieferungswerkes oder einer Zeitung verboten und ist anzunehmen, daß auch weitere Nummern des Druckwerkes einen solchen Inhalt haben werden, so kann auch die Verbreitung noch nicht erschienener Nummern des Lieferungswerkes oder der Zeitung untersagt werden, deren Inhalt mit der das Verbot begründenden Veröffentlichung im Zusammenhang steht.

Sursa: Monitorul Oficial al Statului Federal Austria, din 5 iunie 1935, în care a fost publicată Legea Federală pentru protecția prestigiului Austriei; http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=bgl&datum=19350004&seite=00000848 (15.12.2019)

Un argument în favoarea relatărilor lui Fischer este şi faptul că Teodor Balan, în lucrarea sa *Bucovina în Primul Război Mondial*, indică articolele lui Fischer, apărute sub titlul „Warum Tausende sterben mussten”, în publicația vieneză „Sonn- und Montagszeitung”, anul 1928, nr. 15–26, drept izvoare pentru „primele două invazii ruseşti în Bucovina[12]”. Comparând lucrarea lui Balan şi memoriile lui Fischer, nu am constatat discrepanțe în prezentarea acțiunilor de război care au avut loc în Bucovina, în perioada august – decembrie 1914.

Tot din lucrarea lui Teodor Balan, ne-am lămurit asupra unei alte chestiuni care ne frământa în timpul documentării noastre pentru traducerea memoriilor lui Fischer. Memoriile au fost publicate la Viena, în anul 1935, deci în perioada

[11] Helmut Kuzmics, „Der k.u.k. Armeehabitus im Ersten Weltkrieg”, în *Emotion, Habitus und Erster Weltkrieg. Soziologische Studien zum militärischen Untergang der Habsburger Monarchie* Göttingen, V&R, 2013, p. 233.

[12] Teodor Balan, *Bucovina în Războiul Mondial*, extras din „Codrul Cosminului”, anul VI, 1929, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Glasul Bucovinei”, 1929, p. 15.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

austrofascistă, când a intrat în vigoare şi Legea de protecţie a prestigiului Austriei, de care am amintit mai sus. Ne întrebam dacă scrierea lui Fischer a fost supusă şi altor cenzuri în afară de autocenzura autorului sau dacă aceste memorii, publicate sub titlul *Krieg ohne Heer* [Război fără armată], au fost scrise efectiv de Eduard Fischer în perioada în care sănătatea acestuia era foarte şubrezită, sau de un aşa-numit „ghostwritter" (scriitor fantomă) care, eventual, putea fi autorul şi jurnalistul Emil Seeliger, despre care Fischer afirmă că i-a fost un adevărat prieten şi camarad. Această suspiciune a noastră a fost înlăturată de referinţa pe care o face Teodor Balan la articolele publicate de Fischer în „Sonn- und Montagszeitung", în anul 1928, când încă nu exista austrofascism şi nicio normă legislativă pe baza căreia să se poată interzice publicarea unor texte considerate defăimătoare la adresa Austriei sau a unor personalităţi prestigioase din trecutul ei.

Articolele lui Fischer din amintita publicaţie vieneză, a cărei colecţie este disponibilă online pe ANNO (AustriaN Newspapers Online), aveau o secţiune politică, una economică, una locală şi un foileton. Unul din foiletoanele publicate este „Warum Tausende sterben mussten" [De ce au trebuit să moară mii de oameni].

Warum Tausende sterben mußten.... Siehe Seite 9

Wiener Sonn- und Montags-Zeitung

WARUM TAUSENDE STERBEN MUSSTEN...

Von General Eduard Fischer.

Sursa: „Wiener Sonn- und Montagszeitung", nr. 15, 10 aprilie 1928, p. 9; http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsz&datum=19280410&seite=1&zoom=33 (15.12.2019).

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Am constatat că acest foileton conține aproape întregul text al memoriilor publicate ulterior de Eduard Fischer. În preambulul foiletonului, găsim indicii referitoare la motivul pentru care Fischer s-a hotărât să scrie şi să publice. El spune: „Cu plăcere răspund solicitării onorabilei redacții, de a relata fapte trăite de mine în vremuri trecute. Nu fac aceasta pentru a readuce persoana mea şi lupta mea de apărare a Bucovinei în atenția publicului care, în mod firesc, demult şi-a îndreptat atenția asupra altor fapte cotidiene. Nu, sincer nu. Vreau să fiu crezut că pentru lucruri pe care mi le doream odinioară, cum ar fi aprecierea propriilor merite, onoruri şi demnități sau alte obiective legate de propria personalitate, nu mi-a mai rămas decât zâmbetul resemnat al filozofului. Ca moşneag, invalid şi paralizat, am devenit străin de orice formă de orgoliu. Însă, în toți anii care au trecut de la sfârşitul războiului, am simțit în inimă o datorie neîmplinită. Convingerea că am datoria neîmplinită de a mulțumi este o povară pentru sufletul şi conştiința mea. Am datoria de a mulțumi bărbatului necunoscut din popor, acelor eroi fără glas şi fără nume care atunci s-au adunat, în mod voluntar, în jurul meu”[13].

Şi în memoriile sale, Fischer exprimă principiile după care s-a călăuzit în redactarea acestora. De exemplu, intenția sa nu este cea de a-l blama pe Conrad von Hötzendorf, ci de a relata faptele aşa cum s-au întâmplat. „Niciodată nu m-am simțit altceva decât un simplu ofițer care luptă pe front. De aceea, nu accept să mi se impute că fac critici «postume». Poate că nimeni nu prețuieşte mai mult decât mine modul strălucit de gândire al comandanților cu vocație. Este pe deplin adevărat ceea ce scrie feldmareşalul Conrad în al patrulea volum al cugetărilor sale, *Critici ai războiului şi profeți*: «Una dintre cele mai abjecte trivialități este judecata post-factum, adică judecata formulată după ce toate cărțile au fost date pe față, în funcție de succesul sau insuccesul înregistrat». Eu nu critic şi nici nu emit judecăți retrospective. Vreau doar să aduc dovezi care să ducă la descoperirea adevărului, căci adevărul, chiar şi acela cu privire la fapte de război, trebuie să-şi croiască propria cale. Prin urmare, orice prieten al adevărului istoric va înțelege de ce consider că este necesar să relatez mai detaliat tema raportului bazată pe informațiile primite de la agentul meu”.

După cum am specificat mai sus, reproducem, în cele ce urmează, capitolul „Cel mai bun agent. Un «Raport» şi soarta acestuia”[14], din memoriile generalului Fischer, în speranța că cititorul îşi va putea forma o idee despre bucovinalgia, spiritul de datorie şi frustrările din care s-au născut aceste memorii.

Cel mai bun agent

Reuşisem, cu puținele forțe combatante pe care le aveam la dispoziție, să fac față, încă din prima zi, unui mic război purtat pe teritoriul rusesc. După o săptămână,

[13] General Eduard Fischer, „Warum Tausende sterben mussten”, în „Wiener Sonn- und Montagszeitung”, nr. 15, 10 aprilie 1928, p. 9.

[14] General Eduard Fischer, *op. cit*., pp. 53–71.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

s-a întâmplat ceva straniu. Întâmplarea, care la prima vedere părea lipsită de importanță, avea să se dovedească, datorită consecințelor şi implicațiilor aferente, a fi una din cele mai interesante fapte petrecute în istoria artei noastre operative.

Era dimineața zilei de 13 august 1914. Din 6 august stăteam, aproape fără întrerupere, la hartă, lângă telefon pentru a coordona mişcările formațiunilor de jandarmerie angajate în luptele de la frontieră. Acolo mă aflam şi în dimineața respectivă. Tocmai dădusem dispoziții pentru organizarea flancului estic, unde, după lupte sângeroase, am reuşit să cucerim Noua Suliță Rusă şi gara din această localitate.

Ordonanța mi-a raportat că un civil doreşte urgent să mă vadă. Auzind care este numele acestuia, l-am lăsat imediat să intre. Vizitatorul îi spuse soldatului numele său conspirativ, pe care îl folosise şi pe timp de pace, atunci când călătorea în Rusia, de unde îmi aducea, de fiecare dată, informații secrete, deosebit de prețioase. Niciodată nu s-a întâmplat ca vreo informație adusă de el să nu corespundă realității.

Eu îl recrutasem pe acest om în urmă cu doi ani. Din naştere era rus şi, în tinerețe, învățase negustoria. Datorită simpatiei față de activitatea militară, s-a înrolat, la vârsta de nouăsprezece ani, în Armata Țaristă. Datorită capacității sale de a rezolva servicii de cancelarie şi datorită cunoştințelor sale de limbi străine, i s-a dat gradul de subofițer. El se străduia să-şi îndeplinească exemplar atribuțiile de serviciu, spre mulțumirea superiorilor săi. Totuşi, datorită calităților sale intelectuale, a avut mult de suferit. În special superiorul său direct, comandantul de companie, un bețiv, îl trata foarte rău. Dar el strângea din dinți şi se străduia să lucreze cu şi mai mult zel.

Într-o dimineață, comandantul a intrat foarte amețit în cancelarie. Subofițerul i-a prezentat un plan elaborat cu multă migală şi atenție, cu rugămintea de a-l semna. Comandantul de companie a reuşit să moaie tocul în cerneală dar, datorită stării de ebrietate în care se afla, a răsturnat călimara cu cerneală peste documentul la care muncise din greu subofițerul. În loc să-şi exprime regretul, comandantul a sărit în picioare şi l-a plesnit pe subofițer cu cravaşa peste față. Copleşit de această umilință, subofițerul a întins mâinile către gâtul asupritorului său. În ultima clipă, a reuşit totuşi să se stăpânească. Dar paharul cu umilințe se umpluse. Atunci, invocând memoria părinților săi decedați, a jurat răzbunare şi, încă în aceeaşi noapte, a dezertat şi a trecut granița austriacă.

Acestea s-au întâmplat în 1912. Omul acesta, briliant de inteligent, trăia deja de doi ani în Cernăuți. Era un adevărat specialist în arta disimulării. În timpul călătoriilor sale „în scop de afaceri", avea un comportament cu totul diferit decât în realitate. Imediat după venirea sa la Cernăuți, mi-a oferit serviciile sale. Refuza mereu, cu fanatism, orice plată pentru activitatea de informator. În el vibra indignarea atunci când îşi aducea aminte de umilința pe care o îndurase fără a avea nicio vină.

Acesta a fost trecutul vieții rusului care a dorit să mă vadă urgent în 13 august 1914. Iar eu, deşi eram deosebit de ocupat în prima săptămână de război, l-am primit pentru că era unul din cei mai de încredere agenți secreți. Bărbatul s-a

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

oprit la uşă şi a aşteptat, în poziție de drepți, să termin o convorbire telefonică. ,,Ce vă aduce la mine, Vasil?”, l-am întrebat, după ce am pus telefonul în furcă. Nu pot să dezvălui numele adevărat al acestui bărbat. Acum el trăieşte, împreună cu soția şi copilul său, într-unul din statele rezultate în urma destrămării imperiului şi îşi câştigă pâinea întreprinzând călătorii de afaceri pe teritoriul rusesc. Sub nicio formă nu doresc să-i creez vreo neplăcere. Este posibil ca el însuşi să fi povestit deja altora întâmplările sale de la începutul războiului. Însă, eu şi cei câțiva oameni, încă în viață, care l-au cunoscut şi i-au ştiut numele, avem o obligație de confidențialitate în această privință.

„Deci?”, am continuat eu după ce bărbatul s-a apropiat luând o postură militară. „Domnule maior − a spus el −, eu, străinul, sunt uimit să văd cu cât curaj şi spirit de jertfă organizați apărarea țării, împreună cu cei câțiva subofițeri de jandarmi. Prin exemplul pe care îl dați, treziți încrederea populației şi înflăcărare în rândurile oamenilor pe care îi aveți în subordine. Vă rog să-mi permiteți să duc la îndeplinire o misiune importantă. Sunt dispus să mă strecor printre pozițiile inamicului, îmbrăcat în uniformă de subofițer rus, şi să ajung până în oraşul Camenița Podoliei, poate chiar mai departe. Dumneavoastră ştiți că eu mă trag din acea regiune. Cu siguranță voi putea să aflu acolo lucruri foarte importante”. „Acum, pe timp de război, asemenea acțiuni sunt mult mai periculoase decât pe timp de pace!”, am replicat eu. „Nu uitați că sunteți dezertor. Dacă veți fi prins, atunci…”. El a spus: „Voi pleca totuşi, cu orice risc”. I-am întins mâna şi el mi-a strâns-o cu putere, de parcă ar fi făcut un legământ. Am continuat: „Riscul este mare, Vasil. Însă, ştiu că pot avea încredere în dumneavoastră”.

Am dat dispoziție unui jandarm să-l conducă în depozitul din clădirea comandamentului unde erau uniforme ruseşti şi efecte militare, capturate cu câteva zile înainte la Noua Suliță Rusă. Vasil şi-a ales o uniformă de campanie şi a rămas până seara într-o încăpere de lângă cancelaria mea. După ce s-a făcut întuneric, a fost transportat, cu automobilul meu, către frontieră. Automobilul a traversat podul peste Prut şi s-a îndreptat, pe strada care ducea la Dobronăuți, către linia de front ocupată de jandarmii mei. Pe aceştia i-am înştiințat telefonic despre inițiativa curajoasă a agentului. Trei zile nu am primit nicio veste de la el. Dacă ar fi fost descoperit, desigur că nu mai era în viață.

Dar, în seara zilei de 16 august, agentul meu, transpirat şi mort de oboseală, dar plin de surescitare, s-a prezentat la cancelaria mea, spunând: „Domnule maior, trebuie să vă raportez ceva deosebit de important”. I-am spus să se aşeze şi i-am oferit o țigară. Bărbatul, extenuat, a tras câteva fumuri ca să se liniştească. Apoi, a continuat: „Automobilul m-a dus până la frontieră. Apoi, prin întuneric, m-am strecurat pe jos de la poziția ocupată de jandarmi până la cel mai estic avanpost. Pentru că în trecut am făcut multe excursii, cunosc toate drumurile şi potecile din nordul Bucovinei şi din teritoriul de peste graniță. Prin întuneric, m-am târât pe burtă până în spatele liniilor ocupate de grănicerii ruşi. A trebuit să fiu foarte vigilent. Ştiam că dacă sunt descoperit, voi fi spânzurat imediat de cel mai apropiat copac. A doua zi, cutreieram, străduindu-mă să ascund neliniştea, străzile pline de

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

trupe ruseşti din oraşul Cameniţa Podoliei. Pe uşa unei clădiri era scris cu cretă «Comandamentul diviziei». Am intrat fără să ezit. Pe o uşă scria: «Telefon de campanie». Am deschis uşa şi am intrat. Un subofiţer care tocmai punea receptorul în furcă s-a întors către mine. «Siljak!», am strigat eu, cuprins de emoţia revederii surprinzătoare cu o persoană dragă. Era un camarad care lucrase şi el un timp în subordinea fostului meu comandant de companie. Ulterior a fost transferat. După izbucnirea războiului, fusese repartizat ca telefonist la divizia staţionată în Cameniţa Podoliei. El avea impresia că şi eu fac parte din această divizie. A spus, cuprins de lehamite: «Războiul ăsta! Abia acum trei săptămâni m-am însurat şi acum trebuie să stau zi şi noapte lângă acest telefon, care sună aproape în fiecare minut. Şi ieri a venit şi soţia mea încoace». Dialogul dintre noi a devenit din ce în ce mai «cordial». Am reuşit să câştig toată încrederea prietenului meu Silijak, care m-a lăsat, pentru scurt timp, să rămân la telefon în locul său. Mi-a dat, în grabă, câteva instrucţiuni şi s-a dus să se întâlnească cu soţia sa, care venise să-l viziteze. Eu am rămas la telefon. Inima mea o luase razna. Vreme de două ore, am ascultat la telefon ordine şi directive date de diverse comandamente ruseşti, printre care şi Comandamentul Superior de la Varşovia. Astfel, am aflat enorm de multe lucruri. Am aflat că un grup format din două mari armate, sub comanda generalului Iwanow, înaintau către frontiera Galiţiei de Est. Armata din nord era comandată de generalul Ruski, iar cea din sud, de generalul Brusilov. Ambele armate înaintau, în formaţie desfăşurată de marş, către cursul mijlociu şi inferior al râului Zbruci. În componenţa grupului de armate intrau 24 de divizii". M-am uitat direct în ochii agentului meu şi l-am întrebat: „De unde ştiţi toate acestea cu atâta exactitate?". Atunci, el a scos câteva hârtii împăturite, care păreau a fi tăiate dintr-un caiet. Hârtiile conţineau însemnări făcute cu creionul. A spus: „Am făcut aceste însemnări în timpul ascultării convorbirilor telefonice". Mi-am dat imediat seama că bărbatul nu relata altceva decât fapte concrete, trăite de el însuşi. Erau informaţii militare de importanţă covârşitoare! De fapt, mulţi dintre cei cincizeci de agenţi secreţi care lucrau pentru mine în Rusia, mi-au raportat deplasarea către vest a unor formaţii militare cu efective imense. Dar aceste rapoarte aveau doar caracter general şi se bazau mai mult pe relatările unor terţi şi pe zvonuri. Dar un asemenea raport precis, bazat pe informaţii culese direct din sediul unui important comandament rusesc, nu primisem încă de la niciun alt agent.

Mă uitam, cu uimire sinceră la agentul meu. Însă, el a interpretat tăcerea mea ca semn de îndoială cu privire la cele relatate. Suspinând, s-a aruncat în genunchi, şi-a împreunat mâinile şi mi-a spus: „Garantez cu viaţa mea faptul ca două armate din est se îndreaptă către Lemberg!". L-am luat de mână şi l-am îndemnat să se ridice. Apoi, i-am spus: „Ştiu că spuneţi numai adevărul. Notiţele dumneavoastră sunt o dovadă de necontestat. Ceea ce aţi raportat este atât de important încât va influenţa în mod hotărâtor strategia războiului. Astăzi este 16 august. Raportul dumneavoastră a sosit la timpul potrivit. Comandamentul Superior va răsplăti cum se cuvine serviciile dumneavoastră. Deocamdată, primiţi asta de la mine, drept mulţumire personală". Am scos din portofel câteva bancnote de o sută de coroane şi i le-am întins. Atunci,

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

el s-a dat înapoi, a ridicat mâna şi a spus: „Pentru numele lui Dumnezeu! Domnule maior, aş muri de ruşine dacă aş accepta chiar şi un singur bănuţ”.

Raportul şi soarta acestuia

M-am despărțit de agent cu o strângere de mână şi am chemat ordonanța. Soldatul l-a condus pe agent la depozit, unde acesta a predat uniforma rusească şi s-a îmbrăcat cu hainele sale civile.

În grabă, am pus mâna pe telefon şi am sunat la Comandamentul Corpului 9 de Armată din Lemberg. Comandamentul a răspuns imediat. Am cerut să vorbesc urgent cu un ofițer superior din Statul Major sau, dacă era posibil, chiar cu șeful Statului Major. După câteva secunde, am auzit: „Aici colonelul Riml, șeful Statului Major al Corpului 9 de Armată”. I-am raportat clar şi răspicat: „Știu, dintr-o sursă absolut sigură, că un grup format din două armate, sub comanda generalului Iwanow, înaintează către frontiera Galiției de Est. Armata din nord este comandată de generalul Ruski, iar cea din sud de generalul Brusilov. În componența grupului de armate sunt 24 de divizii”. Am mai comunicat telefonic câteva detalii pe care tocmai le aflasem de la agentul meu. Colonelul Riml, șeful Statului Major al Corpului 11 de Armată, a consemnat, cuvânt cu cuvânt, raportul meu și, la sfârşit, mi-a mulțumit.

Apoi, am trimis acelaşi raport Grupului Köveß din Stanislau. De data aceasta, am telegrafiat raportul, întrucât nu dispuneam de o legătură telefonică cu generalul von Köveß.

Acum, puteam sta liniştit: înştiințasem în timp util conducerea despre pericolul uriaș care amenința de la răsărit. Grupul de armate inamice care înainta spre Galiția de Est era aproape la fel de puternic ca totalitatea forțelor noastre combatante, mobilizate în toate teatrele de operații din Galiția. Căci fiecare divizie rusească avea un număr mult mai mare de batalioane şi dispunea de un număr aproape dublu de piese de artilerie decât diviziile austro-ungare. Era 16 august 1914 şi Comandamentului Superior al armatei noastre îi rămăsese mult timp pentru a lua măsurile adecvate.

Aşadar, eu credeam că pot fi liniştit. Eram convins că rapoartele mele, de importanță crucială, vor fi luate în considerare, cu atenția cuvenită, de către comandamentele competente. Mult mai târziu am aflat că nu a fost aşa.

Nu relatez aceste lucruri din trecut pentru a face o critică retrospectivă. Toți cei care, pe atunci, ocupau funcții de răspundere nu au dorit decât binele patriei. Chiar şi aceia care au făcut greşeli datorită neîncrederii, nu erau lipsiți de bună credință. Doresc doar să consemnez, obiectiv şi netendențios, destinul importantului meu raport.

Feldmareşalul-locotenent Rudolf v. Dietrich mi-a scris, nu de mult, următoarele: „La mijlocul lunii august 1914, mă aflam în Brzezany, o localitate situată la circa 70 de kilometri sud-est de Lemberg. Aici era cantonată Divizia 11 Infanterie

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

comandată de feldmareşalul-locotenent, cavaler de Pokorny. Această divizie forma flancul sudic al Armatei a 3-a − comandată de generalul de cavalerie cavaler de Brudermann –, care urma să fie concentrată în estul Lembergului. La 19 august 1914, locotenentul Erich von Klinger de la Regimentul 7 Dragoni a fost transferat, în funcția de ofițer aghiotant, la Comandamentul Diviziei 11 Infanterie din Brzezany. El mi-a povestit următoarele: „Ieri, 18 august, m-am prezentat la Comandamentul Corpului 11 Armată şi am luat masa de prânz împreună cu Statul Major. În timpul mesei, care avea un caracter festiv în cinstea zilei Maiestății Sale, s-a vorbit, în special, despre un raport conform căruia importante forțe ruseşti ar înainta către frontul de est al Galiției. Colonelul Riml, şeful Statului Major al Corpului 11 de Armată, a spus că această informație, provenită de la maiorul de jandarmi Fischer din Bukowina, potrivit căreia un întreg grup de armate ruseşti, aflate sub comanda generalului Iwanow, s-ar îndrepta către Galiția de Est, este fantezistă. Toți cei prezenți au fost de acord cu părerea colonelului Riml”.

Prin urmare, a fost posibil ca raportul meu despre înaintarea grupului de armate, sub comanda lui Ivanov, nici să nu fi fost adus la cunoştință lui Conrad? Faptul că totuși nu s-a întâmplat aşa l-am aflat, doi ani şi jumătate mai târziu, dintr-o gură care ştia ce vorbeşte.

Era începutul anului 1917. Eram în orăşelul Bistrița, din nordul Ardealului, într-o perioadă de convalescență. Într-o zi a venit generalul-colonel Köveß, comandantul forțelor armate care luptau contra României. L-am aşteptat, pentru a-l saluta. Köveß m-a luat imediat de braț şi m-a invitat în locuința sa. Mi-a spus: „Da, dragul meu Fischer, dacă în data de 16 august 1914 s-ar fi ținut cont de raportul tău, alta ar fi fost finalitatea ofensivei noastre în Galiția”. Am spus: „Excelență, nici până astăzi nu am aflat ce s-a întâmplat cu raportul meu”. „Vrei să ştii ce s-a întâmplat? Atunci, ascultă! Imediat după ce am primit raportul tău, am luat telefonic legătura cu Comandamentul Superior al Armatei din Przemysl. Am primit următorul răspuns: «Köveß, cum poți să crezi aşa ceva? Comandamentul Superior este pe deplin informat. Către frontiera de est a Galiției se îndreaptă un corp de armată rusesc sau cel mult două, însă nicidecum două «armate imaginare» cu 24 de divizii, aşa cum îşi închipuie maiorul Fischer»”.

Niciodată nu m-am simțit altceva decât un simplu ofițer care luptă pe front. De aceea, nu accept să mi se impute că fac critici postume. Poate că nimeni nu prețuieşte mai mult decât mine modul strălucit de gândire al comandanților cu vocație. Este pe deplin adevărat ceea ce scrie feldmareşalul Conrad în al patrulea volum al cugetărilor sale, *Critici ai războiului şi profeți*: „Una dintre cele mai abjecte trivialități este judecata *post-factum*, adică judecata formulată după ce toate cărțile au fost date pe față, în funcție de succesul sau insuccesul înregistrat”.

Eu nu critic şi nici nu emit judecăți retrospective. Vreau doar să aduc dovezi care să ducă la descoperirea adevărului, căci adevărul, chiar şi acela cu privire la fapte de război, trebuie să-şi croiască propria cale. Prin urmare, orice prieten al adevărului istoric va înțelege de ce consider că este necesar să relatez mai detaliat tema raportului, bazată pe informațiile primite de la agentul meu.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Desigur că trebuie avute în vedere mai multe aspecte pentru a se putea explica convingerile pe care le aveau comandanții superiori la începutul războiului. Existau multe incertitudini cu privire la situația inamicului. Orizontul era acoperit cu o cortină care împiedica identificarea miilor de pericole amenințătoare. Zi de zi, oră de oră, erau transmise sute de rapoarte despre inamic. Oare care rapoarte corespundeau situației reale? Care conțineau exagerări? Care erau doar rodul fanteziei? Sau, care rapoarte erau trimise doar în scopul inducerii în eroare? Orice raport era privit cu suspiciune, chiar cu totală neîncredere, pentru că nimeni nu voia să dispună măsuri cu posibile consecințe grave. Pe de altă parte, conducerea armatei nu avea posibilitatea să dispună măsuri decisive decât pe baza informațiilor despre inamic, care îi erau aduse la cunoştință. Însă, de succesul sau insuccesul aplicării acestor măsuri depindeau sute de mii de vieți, binele sau suferința poporului şi a patriei.

Oricare ar fi fost situația, comandamentele superioare erau obligate să evalueze fiecare raport. Dacă un cadet de optsprezece ani, aflat la comanda unei mici patrule călare, ar fi raportat Comandamentului Superior al Armatei că „Ivanov se deplasează cu un grup de armate către Lemberg”, suspiciunea ar fi fost justificată. De asemenea, suspiciunea ar fi fost justificată dacă informația ar fi venit de la un dezertor, de la un agent secret plătit sau de la un anonim.

Totuşi, de data aceasta, informația provenea de la un serviciu aflat în proximitatea dușmanului. În ultimii zece ani, însuşi Conrad lăudase, verbal şi în scris, acest serviciu, numindu-l „cel mai de încredere şi mai experimentat serviciu de informații externe”. Prin urmare, acel raport prin care am informat că au fost mobilizate forțe militare inamice mult superioare forțelor noastre, ar fi trebuit obligatoriu luat în considerare şi nu doar tratat cu un zâmbet.

Dar Comandamentul Superior al Armatei a exclus aprioric posibilitatea unei ofensive ruseşti cu forțe supranumerice în est, cu toate că liniile de cale ferată, cu importantă strategică, dinspre Kiev şi Odessa, erau cele mai scurte rute către Lemberg. Această convingere a persistat chiar în ciuda raportului lui Götz, care era atunci consul general cezaro-crăiesc la Iaşi. Acesta informase că Rusia a mobilizat efective uriaşe în Podolia.

Comandamentul nostru Superior credea că cele mai importante forțe ruseşti ar fi mobilizate în Nord, între Bug şi Vistula, iar în est – doar eşaloane mici. Conrad şi-a exprimat această convingere încă din 1906, când, în noua sa calitate de şef al Marelui Stat Major, a încheiat prima convenție cu Moltke. Dar, chiar dacă Comandamentul Superior al Armatei nu a vrut să dea crezare raportului unui ofițer care îşi demonstrase probitatea cu zece ani în urmă, ar fi trebuit măcar să dispună verificarea veridicității raportului meu cu privire la înaintarea grupului de armate comandat de Ivanov. Şi această verificare ar fi trebuit să fie executată temeinic, nu doar prin zboruri de recunoaştere efectuate într-o singură zi, zboruri care, datorită condițiilor de vizibilitate nefavorabile şi datorită faptului că trupele ruseşti se deplasau, pe cât posibil, în timpul nopții, nu au confirmat înaintarea unor puternice forțe ruseşti.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

În volumul patru al operei sale, la pagina 450, Conrad scrie că „informațiile despre ofensiva ruşilor au fost verificate prin zboruri de recunoaştere în data de 21 august. Piloții nu au constatat prezența unor forțe inamice însemnate în spațiul dintre Nistru şi Proscurov – Ternopil".

Să ne imaginăm că informațiile transmise de mine ar fi fost verificate temeinic – adică prin zboruri de recunoaştere efectuate timp de o săptămână: din ziua primirii înştiințării trimise de mine (16 august), până în ziua când s-a dispus înaintarea tuturor armatelor (23 august) – şi că ar fi fost recunoscut pericolul imens care amenința flancul de est din Galiția. Ce efect ar fi avut acest lucru? În niciun caz ordinul emis de comandamentul din Przemysl, bazat pe supoziția că informația despre înaintarea grupului de armate comandat de Ivanov este falsă. În data de 22 august 1914, la ora trei după-amiază, comandamentul din Przemysl a emis ordinul de luptă Nr. 1004, prin care a dispus: „Ofensivă generală. Armatele 1, a 4-a, a 3-a şi părți din Armata a 2-a vor înainta către nord. Armata 1 (Dankl) şi Armata a 4-a (Auffenberg) vor înainta în spațiul dintre Bug şi Vistula. Armata a 3-a (Brudermann) şi Grupul de Armate Köveß vor ocupa poziții la nord-est, est şi sud-est de Lemberg. […] În cazul în care se va constata că forțele Armatei a 3-a şi a Grupului Köveß au putere combatantă mai mare decât cea necesară pentru îndeplinirea misiunii, Armata a 3-a va sprijini acțiunile Armatei a 4-a, în direcția nordică, pentru a crea toate condițiile de obținere a unei victorii decisive" (vezi lucrarea lui Conrad, volumul 4, pagina 491).

Aşadar, în data de 23 august, Comandamentul Superior era încă convins că forțele ruseşti din est erau suficient de slabe pentru a fi învinse de cele 6 – 7 Divizii ale Armatei a 3-a (Brudermann). Mai mult, se considera chiar că Armatei a 3-a îi vor rămâne resurse pentru a sprijini luptele din nord, purtate de Armata a 4-a (Auffenberg).

Veridicitatea raportului meu avea să fie confirmată printr-un incident petrecut cu opt zile mai târziu. În 23 august 1914, la ora cinci după-amiază a venit la mine, în clădirea comandamentului, prelatul catolic Schmidt, însoțit de un locotenent rus, luat prizonier în aceeaşi zi, în timpul unei confruntări care a avut loc la Rarancea, în nord-estul Cernăuțiului.

Bătrânul prelat mi-a spus: „Domnule locotenent-colonel – căci fusesem avansat la acest grad în data de 18 august –, am adus un ofițer rus, de naționalitate poloneză, care vrea să vă spună ceva foarte important". Am întins mâna prizonierului şi l-am salutat în limba poloneză. Acesta, luând poziție de drepți, mi-a raportat, în limba germană, următoarele: „Domnule locotenent-colonel, corpurile de armată siberiene, mobilizate încă din toamna trecută la frontiera europeană a Rusiei, vor ajunge pe front cel târziu până în data de 9 septembrie". Cel mai înalt demnitar catolic din Cernăuți recunoscuse importanța acestei informații şi l-a adus la mine pe acest prizonier care, fiind catolic, luase legătura cu el. Am mai solicitat prizonierului câteva detalii relevante şi am transmis comandamentelor superioare, telegrafic şi telefonic, informațiile obținute.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Despre acest aspect, Conrad scrie (vezi volumul 4, pagina 510): „În afară de informațiile date de ofițerul rus, de naționalitate poloneză, care fusese luat prizonier, potrivit cărora corpurile de armată siberiene urmau să fie detașate în vederea organizării unei armate la Jitomir, dispuneam de încă un raport. Conform acestuia, un general rus, luat prizonier, ar fi spus unui alt prizonier, într-un moment când se credea neobservat, că este bine că Austro-Ungaria nici măcar nu bănuieşte cât de multe forțe combatante concentrează Rusia în zona Kievului”.

Cu toate acestea, chiar şi în data de 25 august, Comandamentul Superior al Armatei este încă de părere că Armata a 3-a (Brudermann) poate face față oricărei amenințări venite din est. În această zi, Conrad, care se află la Przemysl, poartă o convorbire telefonică cu şeful Statului Major al Armatei a 3-a, generalul-maior Pfeffer, care se află la Lemberg. Conrad spune: „Dacă credeți că puteți ataca, e bine. Comandamentul Armatei a 3-a are mână liberă să acționeze”. Drept comentariu al acestei decizii, el va consemna ulterior (vezi Conrad, volumul 4, paginile 516 şi 517): „Eram de părere că un atac ferm, întreprins cu forțe suficiente (minim şase divizii) şi bine poziționate pe înălțimile din sudul străzii Lemberg – Zloczow, fiind totodată asigurat flancul de est, ar putea da o lovitură decisivă, care să determine victoria scontată”.

Cum să se obțină victoria scontată trimițând în luptă doar şase divizii? În momentul în care s-a dat această dispoziție Armatei a 3-a (Brudermann), grupul de armate comandate de Ivanov trecea deja frontiera de est a Galiției, armatele fiind desfăşurate pe un front de 150 de kilometri, între Bug şi Tarnopol. Forțele erau împărțite în două eşaloane: eşalonul care înainta spre nord, între Bug şi Tarnopol, format din Armata a 3-a, comandată de generalul Russki (cinci corpuri de armată, cinci divizii de rezervă, trei divizii de cavalerie) şi eşalonul care înainta spre sud, între Tarnopol şi Nistru, format din Armata a 8-a, comandată de generalul Brusilov (patru corpuri de armată, două brigăzi de trăgători, cinci divizii de rezervă şi patru divizii de cavalerie).

Aşa cum afirmă în scrierile sale generalul Danilov, ofițer în Statul Major al trupelor comandate de marele duce Nicolai Nicolaevici, Armatei a 3-a şi Armatei a 8-a le reveneau principalele misiuni în ofensiva contra Austro-Ungariei. Din acest motiv, aceste armate dispuneau de forțe mai puternice decât Armata a 4-a (comandată de generalul Everth) şi decât Armata a 5-a (comandată de generalul Plehve) care urmau să se confrunte cu armatele comandate de Dankl şi, respectiv, de Auffenberg.

Ce s-a întâmplat în continuare se ştie. Pe frontul de est din Galiția s-a întâmplat ceea ce era firesc să se întâmple, în ciuda rezistenței eroice a trupelor noastre. Ne-am confruntat cu o supraputere care nu a putut fi învinsă nici atunci când Comandamentul Superior al Armatei, la începutul lui septembrie, deci trei săptămâni după primirea raportului meu, a dispus, cu întârziere, aplicarea măsurilor care se impuneau în spațiul Grodek – Rava Ruska, din vestul Lembergului. Conform tuturor previziunilor posibile, dacă aceste măsuri ar fi fost aplicate la timp, adică în 16 august, succesul era garantat.

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)

Oare poate fi dat un exemplu mai relevant decât acesta pentru a ilustra importanţa decisivă a unui raport, dacă acesta este sau nu luat în considerare la stabilirea strategiei generale?*

* În volumul întâi al lucrării elaborate de Marele Stat Major austriac, *Ultimul război al Austro-Ungariei*, se relatează despre acest raport, la pagina 169, următoarele: „La identificarea situaţiei din Podolia a contribuit cu succes şi biroul de informaţii din Cernăuţi, condus de locotenent-colonelul de jandarmerie Fischer. În numeroasele rapoarte trimise de acest birou, abia în 24 august s-a comunicat că Armata a 8-a a Rusiei este concentrată în spaţiul dintre Volocisk şi Noua-Suliţă. La acea dată, ofensiva în direcţia nordică era deja de mult timp lansată". La interpelarea mea, editorii acestei lucrări mi-au comunicat că raportul meu din 16 august nu se regăsea în Arhiva de război (n.a. – Eduard Fischer).

BDD-A32642 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:39 UTC)